

Tegels in de Noordelijke Nederlanden

Om godsdienstige en/of politieke redenen trokken in de tweede helft van de 16^e eeuw vele Antwerpse pottenbakkers naar o.a. Londen, Hamburg en de Noordelijke Nederlanden: Middelburg, Haarlem en Amsterdam. Hier en later ook in Rotterdam, Gouda, Delft, Utrecht, Harlingen en Makkum werd de tegelproductie op grote schaal voortgezet. Tot de eerste kwart van de 17^e eeuw vormden polychrome ornamenttegels de belangrijkste producten. Daarna werden soldaten en dieren in cirkel of kwadraat, zuidvruchten en bloemen (vooral tulpen) belangrijke motieven.

Polychrome tegel, begin 17^e eeuw
Vindplaats: witte kerkje
te zien in het museum van Baduhenna

Omstreeks 1625 werd de ornamentale werking van de tegel ondergeschikt aan de voorstelling, wat gepaard ging aan het ontstaan van nieuwe hoekmotieven (Franse lelie, Wan-Li-hoek, ossenkop, spinnetje); tevens werd door de import van blauw Chinees porselein blauw de voornaamste kleur. Aan de genoemde motieven werden ambachten en kinderspelen toegevoegd.

Omstreeks 1640 ontstonden de eerste scheepjestegels, die in de tweede helft van de 17^e eeuw zeer populair waren, alsmede bijbeltegels, die in de 18^e eeuw een grote bloei beleefden. Landschapstegels en herderstegels werden pas na 1650 in grote hoeveelheden gemaakt.

Tegel met herderinnetje en hoekmotief spinnetje, 2^e helft 17^e eeuw
Vindplaats: boerderij Oosterzijweg
te zien in de vitrine van Het Trefpunt

In de 18^e eeuw werd de schildering veel minder krachtig dan in de 17de. **Paars** (mangaan), soms in de tweede helft van de 17de eeuw voor de gehele voorstelling gebruikt, werd de voornaamste kleur, behalve in Friesland, waar blauw de hoofdkleur bleef. In de tweede helft van de 18^e eeuw werden ornamenttegels weer belangrijker, welke tendens zich in de 19^e eeuw voortzette. Er ontstond een bijzonder groot aantal ornamentale motieven, waaraan de Jugendstiltegel een einde maakt. In de tweede helft van de 19de eeuw werden eveneens weer 17de eeuwse motieven in de productie opgenomen. Later worden in Makkum, Utrecht en Harlingen tegels geschilderd waarvan de motieven voor een groot deel ontleend zijn aan de 17de en 18de eeuwse tegels.

Kandelabertegel, 2^e helft 17^e eeuw
Vindplaats: Egelshoek
te zien in het museum van Baduhenna

Het formaat van de Noord-Nederlandse tegels is gewoonlijk 13 x 13 cm, **de dikte** nam af van 20 mm in de 16^e eeuw tot ca. 10 mm in de tweede helft van de 17de eeuw en verder tot 8-7 mm in de 18de en 19de eeuw. Tegels werden vooral toegepast in schouwen en kelders, terwijl hier en daar (bijv. Zeeland, Friesland, Overijssel) woonkamers of keukens van onder tot boven werden betegeld. In de Zaanstreek en West-Friesland komt een speciale tegelschouw voor, die aan de bovenkant naar voren buigt: **de smuiger**.

Voorbeeld smuiger

De export van de Nederlandse tegel nam ca. 1700 een zeer hoge vlucht en dit heeft het buitenland (vooral in de 18de eeuw) aanleiding gegeven zelf tegels te produceren of is daar van invloed geweest op de motieven van de bestaande tegelproductie. Enkele voorbeelden zijn: Denemarken (Kopenhagen, Kastrup), Duitsland (Schleswig, Kellinghusen, Wrisbergholzen, Hannoversch-Münden, Neurenberg), België (Brugge), Engeland (Londen, Bristol, Liverpool), Portugal (Lissabon, Porto). Sommige landen hebben ter bescherming van de eigen productie ook een invoerverbod van Nederlandse tegels gekend (Denemarken, Portugal).

Bron: Encyclopedie Winkler Prins